

УДК 373.2:316.61:159.922.7

DOI 10.31654/2663-4902-2025-PP-1-35-40

Бобро Л. В.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної освіти
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
liliya250492@ukr.net
orcid.org/0000-0002-0231-0905

**ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ СОЦІУМОМ
ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ**

У даній науковій статті розглядається надзвичайно актуальна проблема сучасної дошкільної освіти, яка пов'язана із ознайомленням дошкільників із соціумом, як важлива умова гармонійного розвитку особистості. Обґрунтовано актуальність вище зазначеної проблеми дослідження. У процесі аналізу сучасної наукової літератури з'ясовано, що дана проблематика досліджувалась вітчизняними та зарубіжними науковцями. З'ясовано, що дошкільний заклад, як важлива соціально-педагогічна установа, є складовою частиною неперервної освіти. Він спрямований на успішну соціалізацію дітей дошкільного віку як ключовий соціальний інститут, допомагаючи їм отримати соціальний досвід та вступити в систему соціальних відносин.

У межах розгляду досліджуваної проблеми було проаналізовано різні джерела наукової літератури, які мають психолого-педагогічне спрямування. У результаті такого аналізу було визначено, процес ознайомлення дітей дошкільного віку із соціальним середовищем у сучасних дошкільних закладах має здійснюватися на основі принципів гуманістичної педагогіки та суб'єктно-діяльнісного підходу, що істотно відрізняються від застарілих педагогічних принципів. Ключовим принципом гуманістичної, особистісно орієнтованої педагогіки є свобода, поєднана з відповідальністю, що впливає з основної ідеї – формування самостійної, соціально активної особистості, яка виражає свою індивідуальність.

Також розглянуто різні наукові підходи до визначення поняття «ознайомлення дошкільників із соціумом». Визначено, що дане поняття охоплює розвиток комунікативних навичок, формування базових уявлень про соціальні відносини, а також ознайомлення з культурними традиціями та нормами поведінки. Метою такого процесу є підготовка дитини до ефективної соціальної взаємодії та адаптації в суспільстві, що сприяє гармонійному розвитку особистості.

Особливістю процесу ознайомлення дошкільників із соціумом є те, що він впливає на гармонійний розвиток особистості дитини. Гармонійний розвиток особистості загалом розуміється як процес формування та зростання особистості протягом різних етапів життя, кожен з яких має свої специфічні риси. Це поняття є важливим елементом гуманістично орієнтованої психології, педагогіки, освіти та молодіжної політики.

Ключові слова: діти дошкільного віку, соціум, соціальне довкілля, гармонійний розвиток, особистість.

Постановка проблеми. Процеси соціалізації є невід'ємною частиною гармонійного розвитку дитини, особливо на етапі дошкільного дитинства. Важливість цього процесу обумовлена тим, що під впливом соціального оточення у дітей формуються

основні соціальні навички, емоційний інтелект, вони навчаються ефективно взаємодіяти із оточуючими людьми, розвивається емпатія та здатність конструктивно вирішувати конфліктні ситуації.

У сучасному світі, де зміни відбуваються стрімко, здатність дитини адаптуватися до нових обставин і культур є життєво необхідною. Крім того, рання соціалізація сприяє формуванню моральних цінностей і відповідальної поведінки, що закладає фундамент для подальшого успішного навчання та суспільної діяльності.

Ознайомлення дітей із соціумом також сприяє розвитку усвідомлення власної ідентичності, що є важливим аспектом для побудови позитивного самосприйняття та самореалізації в майбутньому. Таким чином, дослідження даної теми є вкрай актуальним для педагогічної практики, орієнтованої на гармонійний розвиток особистості дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема соціалізації, визначення її сутнісних характеристик та змістовного наповнення досліджувалася іноземними та вітчизняними фахівцями. Серед зарубіжних, зокрема проблемою суб'єкт-об'єктної концепції соціалізації особистості займалися: Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, Д. Дьюї; питання суб'єкт-суб'єктного підходу соціалізації особистості, а також щодо впливу соціального середовища на розвиток особистості дитини й розкриття сутності і структури феномену соціалізації досліджували Ф. Знанецький, Дж. Мід, У. Томас, Ч. Кулі, Дж. Хоуманс; про соціальний досвід, який відіграє провідну роль в розвитку дитини писали Б. Вульф, М. Данілов, А. Кирпичник, Т. Молодцова, В. Шадріков та ін.

Не менш важливими є наукові доробки вітчизняних науковців. Серед них: І. Бех, О. Сухомлинська, що розглядали питання соціального виховання і духовного розвитку особистості; А. Богуш, Р. Буре, Н. Гавриш, О. Кононко, В. Кузьменко, С. Кулачківська, Г. Люблінська, Т. Піроженко, які досліджували всебічний розвиток особистості дошкільника загалом, соціальний розвиток, зокрема; Ю. Богинська, О. Караман, О. Кононко, С. Курінна, І. Печенко, Р. Пріма, О. Рейпольська, якими розроблено концепції соціалізації особистості та визначено соціальну компетентність особистості на ранніх етапах соціалізації).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Більш детального дослідження потребують питання, які стосуються процесу ознайомлення дітей дошкільного віку із соціумом як важливої складової гармонійного розвитку особистості.

Мета статті: на теоретичному рівні визначити особливості ознайомлення дітей дошкільного віку із соціумом як важливої складової гармонійного розвитку особистості.

Виклад основного матеріалу. Сучасні трансформаційні процеси в Україні відзначаються великомасштабністю, глибиною та численними протиріччями соціально-економічних змін в останні роки. Це викликає посилений інтерес суспільства до проблеми соціалізації особистості, особливо в дошкільному віці. Раннє дитинство є критичним етапом у формуванні вихованця як активного учасника діяльності, спілкування та пізнання. У цей період особистість починає включатися у важливі сфери суспільного життя. Взаємодія з іншими людьми значно збагачується, відбувається засвоєння базових понять, формування умінь і навичок рольової поведінки, що імітують громадські стосунки.

Заклад дошкільної освіти, будучи потужною соціально-педагогічною системою, є частиною безперервної освіти. Як важливий соціальний інститут, він орієнтований на ефективне вирішення питань соціалізації дітей дошкільного віку. Це включає в себе підтримку дитини в процесі здобуття соціального досвіду та входження у систему соціальних стосунків.

У Базовому компоненті дошкільної освіти, зокрема у освітньому напрямі «Дитина в соціумі» визначено основне поняття «соціально-громадянська компетентність». Зазначено, що це здатність до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовність до посильної участі в соціальних подіях,

що відбуваються у дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення спільного життя [1].

Згідно із вище зазначеним нормативним документом, результатом сформованості соціально-громадянської компетентності є ціннісне ставлення дитини до себе, своїх прав і прав інших, наявність уявлень про правила способи міжособистісної взаємодії з членами сім'ї, родини, іншими людьми та вмінь дотримуватись цих правил в соціально-громадянському просторі, а також ціннісне ставлення та повагу до культурних надбань українського народу, представників різних національностей і культур [1].

Як зазначає Л. Мельничук, ознайомлення дошкільників із соціальним довкіллям у сучасному закладі дошкільної освіти має будуватися на засадах гуманістичної педагогіки, суб'єктно-діяльнісного підходу, значно відмінного від застарілих педагогічних засад. Основним принципом гуманістичної, особистісно орієнтованої педагогіки є свобода, підкріплена відповідальністю, яка походить від її головної ідеї – виховання свободо спроможної, соціалізованої людини, яка проявляє свою індивідуальність. Ця якість особистості може сформуватися виключно шляхом набуття нею власного життєвого досвіду. Для кожної людини, а особливо для дитини, яка тільки починає своє життя, здобуття свободи супроводжується випробуваннями та помилками, усвідомленням причин помилок та пошуком шляхів їх виправлення. Засвоєння готових шаблонів та життя за вказівками дійсно допомагає засвоїти норми, але не вчить діяти самостійно і відповідально [5].

Для подальшого розгляду досліджуваної теми необхідно визначити зміст наукових понять: «соціум», «ознайомлення дошкільників із соціумом», «гармонійний розвиток».

У тлумачному словнику української мови поняття соціум визначається як велика, стійка соціальна спільнота, яка характеризується єдністю умов життєдіяльності людей в якихось певних відносинах [8].

Проаналізувавши достатньо велику кількість сучасних наукових джерел, можемо надати визначення поняттю «ознайомлення дошкільників із соціумом». Це процес введення дітей дошкільного віку в соціальне середовище, навчання їх основам взаємодії з іншими людьми та розуміння ролей і норм, притаманних суспільству. Дане поняття включає в себе розвиток комунікативних навичок, формування базових уявлень про соціальні стосунки, ознайомлення з культурними традиціями та правилами поведінки. Мета цього процесу – підготувати дитину до ефективної соціальної взаємодії й адаптації в суспільстві, що сприятиме гармонійному розвитку особистості.

У наукових дослідженнях О. Кононко, І. Лапченко, О. Попович, Г. Супрун та С. Шалобоніної, у яких розглядається соціальний і емоційний розвиток у їх взаємозв'язку, соціально-емоційний розвиток визначається як процес формування системи компетентностей, які включають емоційний компонент, міжособистісні стосунки і сприяють всебічному гармонійному розвитку особистості.

За твердженням Г. Супрун та С. Шалобоніної, соціально-емоційний розвиток дошкільників можна розглядати через два основні аспекти: соціальний та емоційний. У соціальному аспекті (соціальний розвиток) діти цього віку набувають навичок взаємодії з іншими, встановлення стосунків, співпраці, а також дотримання правил поведінки і гри. В емоційному аспекті (емоційний розвиток) діти вчать розпізнавати та називати свої емоції, а також керувати ними. Вони розвивають здатність усвідомлювати свої почуття та почуття оточуючих, а також навчаються висловлювати емоції словами і адаптуватися до різних емоційних ситуацій [7, с. 53].

Гармонійний розвиток особистості в загальному розумінні розглядається як процес її формування та розвитку на різних етапах життя, кожен з яких має свої характерні особливості. Дане поняття є важливою складовою гуманістично спрямованої психології, педагогіки, освіти та молодіжної політики.

У процесі гармонізації розвитку особистості виділяють два основні аспекти: екстенсивний та інтенсивний. Екстенсивний аспект включає результати фізичного, соціального, інтелектуального, морального та естетичного розвитку, а також здатність

адекватно взаємодіяти з різними сферами діяльності та навколишнім середовищем. Інтенсивний аспект полягає в глибокому, органічному зв'язку між здібностями та покликанням особистості, а також у досягненні балансу між якостями, які можуть бути взаємно протилежними [2].

Гармонійний розвиток дітей дошкільного віку передбачає формування спостережливості, здатності слухати та чути, дивитися і бачити, помічати важливі деталі. Важливими є також уміння висловлювати судження, міркувати, сперечатися, доводити свою точку зору, а також ставити запитання і шукати рішення. Не менш важливим є розвиток навичок спілкування, що допомагає дитині вміло взаємодіяти з іншими людьми на користь себе та оточення. Однією з важливих складових гармонійного розвитку є виховання внутрішніх якостей, таких як любов до близьких, турбота, розуміння, співчуття, готовність до співпраці, совість та сором'язливість [3].

Ключовим аспектом особистісної зрілості є розвиток у дитини ціннісного ставлення до себе. За словами О. Рейпольської, ціннісне ставлення до себе полягає в усвідомленні своєї важливості для рідних, повазі до себе та здатності відстоювати власну гідність. Вивчаючи цей феномен та процес його становлення у дошкільному віці, автор зазначає, що дитина сприймає ціннісне самоставлення як поєднання уявлень, переживань і самооцінок, які можуть бути конструктивними чи деструктивними. Ці самооцінування формують рефлексивні якості особистості, які, узагальнюючись у ціннісне «Я», визначають стиль її поведінки, діяльності та взаємодії з іншими [6].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, ознайомлення дітей дошкільного віку із соціумом, зокрема із його складовими: природне довкілля, соціальне довкілля, предметний світ та ін. гармонізує особистісний розвиток дошкільників. Володіючи необхідною інформацією, розуміючи своє ставлення до соціального середовища, світу природи та речей, діти дошкільного віку чітко розуміють, як необхідно поводитися. Це додає життєвої впевненості, що забезпечує гармонійний розвиток особистості у всіх сферах.

Перспективами подальших розвідок є дослідження педагогічних умов формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція: затв. наказом МОН України № 33 від 12.01.2021 р.
2. Богуш А. Особистісна компетентність дошкільників: наукові погляди на сутність поняття. Івано-Франківськ, 2024. С. 122.
3. Гошева І. О. Гармонійний розвиток дитини дошкільного віку як соціальна потреба сучасності. Ніжин, 2018. С. 227.
4. Ісмаїлова Н. Способи формування соціально-емоційного розвитку у дітей дошкільного віку. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 26(3). 2023. С. 176–181. URL: <https://doi.org/10.15421/172366> (дата звернення 30.01.2025).
5. Методика ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям: навчально-методичний посібник для студентів педагогічного факультету спеціальності 012 «Дошкільна освіта» / уклад. Л. Б. Мельничук. Рівне: ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені акад. С. Дем'янчука». 2020. 92 с.
6. Рейпольська О. Д. Теоретико-методичні засади формування у дошкільників ціннісного самоставлення: автореф. дис. докт. пед. наук. Київ, 2021. 46 с.
7. Супрун Г., Шалабоніна С. Ресурси соціально-емоційного розвитку дітей старшого дошкільного віку з аутизмом в умовах інклюзивного середовища. *Вісник Львівського університету. Серія «Психологічні науки»*. 2023. Випуск 17. С. 53–61 URL: http://psv-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/17_2023/7.pdf (дата звернення: 22.11.2024).
8. Тлумачний словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D1%83%D0%BC> [Дата звернення: 04.01.2025 р.].

References

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity [Basic component of preschool education]. (Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity) nova redaktsiia: zatv. nakazom MON Ukrainy № 33 vid 12.01.2021 r. [in Ukrainian].
2. Bohush, A. (2024). Osobystisna kompetentnist doshkilnykiv: naukovi pohliady na sutnist poniattia. [Personal competence of preschoolers: scientific views on the essence of the concept]. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
3. Hosheva I.O. (2018). Harmoniinyi rozvytok dytyny doshkilnoho viku yak sotsialna potreba suchasnosti [Harmonious development of a preschool child as a modern social need]. Nizhyn [in Ukrainian].
4. Ismailova, N. (2023). Sposoby formuvannia sotsialno-emotsiinoho rozvytku u ditei doshkilnoho viku [Ways of Forming Social-Emotional Development in Preschool Children]. Naukovo-teoretychnyi almanakh Hrani – Scientific-Theoretical Almanac "Grani". Issue 26(3). P. 176–181. URL: <https://doi.org/10.15421/172366> [in Ukrainian].
5. (2020). Metodyka oznaiomlennia doshkilnykiv z sotsialnym dovkilliam [Methods of familiarizing preschoolers with the social environment]. (L.B. Melnychuk (Ed.)). Rivne: PVNZ «Mizhnarodnyi ekonomiko-humanitarnyi universytet imeni akad. S. Demianchuka» [in Ukrainian].
6. Reipolska, O.D. (2021). Teoretyko-metodychni zasady formuvannia u doshkilnykiv tsinnisnoho samostavlennia [Theoretical and methodological principles of the formation of self-esteem in preschoolers]. Extended abstract of Doctor's. Kyiv [in Ukrainian].
7. Suprun, H. & Shalabonina, S. (2023). Resursy sotsialno-emotsiinoho rozvytku ditei starshoho doshkilnoho viku z autyzmom v umovakh inkluzyvnoho seredovyscha [Resources of social and emotional development of children of older preschool age with autism in an inclusive environment]. *Visnyk Lvivskoho universytetu – Bulletin of Lviv University*. Issue 17. P. 53–61. URL: http://psy-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/17_2023/7.pdf [in Ukrainian].
8. Tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Explanatory dictionary of the Ukrainian language]. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D1%83%D0%BC> [in Ukrainian].

Bobro L.

Candidate of Pedagogical Sciences (PhD),
Associate Professor, Department of Preschool Education
Nizhyn Gogol State University
liliya250492@ukr.net
orcid.org/0000-0002-0231-0905

FAMILIARIZATION OF PRESCHOOL CHILDREN WITH SOCIETY AS AN IMPORTANT COMPONENT OF HARMONIOUS PERSONALITY DEVELOPMENT

This research article deals with the extremely topical issue of modern preschool education, which is related to the familiarization of preschoolers with society as an important condition for the harmonious development of the individual. The relevance of the above research problem is substantiated. In the process of analyzing the modern scientific literature, it is found that this issue has been studied by domestic and foreign scholars. It has been found that a preschool institution, as an important social and pedagogical institution, is an integral part of continuous education. It is aimed at the successful socialization of preschool children as a key social institution, helping them to gain social experience and enter the system of social relations.

As part of the consideration of the problem under study, various sources of scientific literature that have a psychological and pedagogical orientation were analyzed. As a result of this analysis, it was determined that the process of familiarizing preschool children with the social environment in modern preschool institutions should be based on the principles

of humanistic pedagogy and the subjective-activity approach, which differ significantly from outdated pedagogical principles. The key principle of humanistic, personality-oriented pedagogy is freedom combined with responsibility, which stems from the basic idea of forming an independent, socially active person who expresses his or her individuality. Different scientific approaches to the definition of the concept of «familiarization of preschoolers with society» are also considered. It is determined that this concept covers the development of communication skills, the formation of basic ideas about social relations, as well as familiarization with cultural traditions and norms of behavior. The purpose of this process is to prepare the child for effective social interaction and adaptation in society, which contributes to the harmonious development of the individual. The peculiarity of the process of familiarizing preschoolers with society is that it affects the harmonious development of the child's personality. Harmonious personality development is generally understood as the process of personality formation and growth during different stages of life, each of which has its own specific features. This concept is an important element of humanistic psychology, pedagogy, education and youth policy.

Key words: preschool children, society, social environment, harmonious development, personality.